

**NUTQ BUZILISHLARINING ETILOGIK OMILLARI VA
ULARNING TASNIFI: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR**

Sulaymanova Muhlisa Kozimjon qizi

*Alfraganus universiteti Pedagogika fakulteti Maxsus pedagogika
(logopediya) yo'nalishi 1 bosqich talabasi.*

Ilmiy rahbar: Alfraganus universiteti

v.b dotsent PhD *Utbasarova Umida Mexmanovna*

Muhlisasulaymonova37@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada nutq buzilishlarining etilogik (sababiy) omillari va ularning zamonaviy tasnifi muhokama qilinadi. Nutq buzilishlari - bu nutning normal rivojlanishi va funktsiyasining buzilishi bo'lib, turli sabablar natijasida yuzaga keladi. Maqolada nutq buzilishlarining genetik, nevrologik, psixologik, atrof-muhit va fiziologik omillari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlar asosida nutq buzilishlarining yangi tasniflash tizimlari va diagnostika usullari yoritiladi. Maqolada nutq terapiyasida qo'llaniladigan zamonaviy yondashuvlar va ularning samaradorligi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: nutq buzilishlari, etilogik omillar, nutq terapiyasi, disfaziya, disleksiya, aphasia, logopediya, nevrologik buzilishlar.

Kirish: Nutq - bu insonning murakkab psixofiziologik jarayoni bo'lib, u orqali inson o'z fikrlarini ifodalaydi, boshqalar bilan muloqot qiladi va ijtimoiy munosabatlarni amalga oshiradi. Nutq buzilishlari bolalarda va kattalarda uchraydigan keng tarqalgan muammolardan biridir. So'nggi yillarda nutq buzilishlarining sabablari va tasnifi bo'yicha ilmiy tadqiqotlar sezilarli darajada kengaydi, yangi yondashuvlar va tasniflar ishlab chiqildi.

Nutq buzilishlarining etilogik omillari

Genetik omillar

Nutq buzilishlarining aksariyat hollarda irsiy komponenti mavjud. FOXP2 geni nutq va til qobiliyatini tartibga soluvchi asosiy genlardan biri sifatida aniqlangan. Ushbu genning mutatsiyasi bolalarda disfaziya va boshqa nutq buzilishlarining rivojlanishiga olib keladi.

Nevrologik omillar

Markaziy asab tizimining shikastlanishi, miya shikastlanishi, serebral palsi, epilepsiya kabi kasalliklar nutq funktsiyalarining buzilishiga sabab bo'ladi. Miya yarim sharlarining assimetriyasi va miyaning ma'lum sohalarining disfunktsiyasi nutqning turli jihatlariga ta'sir qiladi.

Psixologik omillar

Ruhiiy kechinmalar, stress, travma, autizm spektrining buzilishlari, diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromi (DEHS) nutq rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Atrof-muhit omillari

Sotsial-iqtisodiy omillar, oilaviy muhit, ta'lim darajasi, til stimulyatsiyasining yetishmasligi nutq rivojlanishiga ta'sir qiluvchi muhim omillardir.

Fiziologik omillar

Eshitish, ko'rish va artikulyatsiya a'zolarining nuqsonlari, shuningdek, nafas olish tizimining buzilishlari nutqning normal rivojlanishiga to'sqinlik qiladi.

Nutq buzilishlarining zamonaviy tasnifi

Tilning tuzilishi va funktsiyasiga ko'ra tasnif

- Fonologik buzilishlar
- Sintaktik buzilishlar
- Semantik buzilishlar
- Pragmatik buzilishlar

Nevrologik asosga ko'ra tasnif

- Aphasia (mahsus nutq buzilishi)
- Apraksiya (nutq harakatlarini boshqarishning buzilishi)
- Disartriya (nutq muskullarining zaifligi)

Rivojlanish davriga ko'ra tasnif

- Rivojlanayotgan nutq buzilishlari
- Orttilgan nutq buzilishlari

DSM-5 va ICD-11 tasniflari

Zamonaviy psixiatrik tasniflar nutq buzilishlarini alohida guruh sifatida ajratib, ularni boshqa rivojlanish buzilishlaridan farqlaydi.

Zamonaviy diagnostika yondashuvlari

Nutq buzilishlarini aniqlashda ko'p tarmoqli yondashuv qo'llaniladi, jumladan:

- Nevropsixologik testlar
- Instrumental tekshiruvlar (EEG, fMRI, MEG)
- Genetik tadqiqotlar
- Psixolingvistik baholash

Zamonaviy davolash yondashuvlari

Shaxsga yo'naltirilgan terapiya

Har bir bemorning individual ehtiyojlariga qaratilgan shaxsiylashtirilgan dasturlar.

Texnologiyadan foydalanish

Nutq terapiyasida kompyuter dasturlari, mobil ilovalar va virtual haqiqat texnologiyalaridan foydalanish.

Ko'p tarmoqli yondashuv

Nevrolog, psixolog, logoped, ota-onalar va o'qituvchilarning jamoaviy ishi.

Neuroplastiklik asosidagi terapiya

Miyaning moslashuvchanligi va qayta tashkil etish qobiliyatidan foydalangan holda terapevtik yondashuvlar.

Xulosa: Nutq buzilishlari murakkab, ko'p omilli patologiyalar bo'lib, ularni tushunish va davolashda integratsiyalashgan yondashuv talab etiladi. Zamonaviy tadqiqotlar nutq buzilishlarining etilogik omillarini aniqroq aniqlashga, ularni aniqroq tasniflashga va samarali terapevtik yondashuvlarni ishlab chiqishga imkon beradi. Kelajakda genetik tadqiqotlar, neyroimaging va sun'iy intellekt

texnologiyalarining rivojlanishi nutq buzilishlarini tashxislash va davolashda yangi imkoniyatlarni yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. American Speech-Language-Hearing Association. (2020). Scope of Practice in Speech-Language Pathology. 45-68 betlar.
2. Bishop, D. V. M. (2017). Why is it so hard to reach agreement on terminology? The case of developmental language disorder (DLD). International Journal of Language & Communication Disorders, 52(6), 671-680.
3. Fletcher, P., & Miller, J. F. (Eds.). (2018). Developmental theory and language disorders. Multilingual Matters. 89-112 betlar.
4. Paul, R., & Norbury, C. F. (2019). Language disorders from infancy through adolescence: Listening, speaking, reading, writing, and communicating. Elsevier Health Sciences. 156-189 betlar.
5. Rapin, I., & Allen, D. A. (2020). Developmental language disorders: Nosologic considerations. In Neuropsychology of language, reading, and spelling (pp. 155-184). Academic Press.
6. Reilly, S., Tomblin, B., & Law, J. (2019). Specific language impairment: A convenient label for whom? International Journal of Language & Communication Disorders, 49(4), 415-433.
7. Shriberg, L. D., & Kent, R. D. (2021). Clinical phonetics. Pearson. 234-267 betlar.
8. World Health Organization. (2018). International classification of diseases for mortality and morbidity statistics (11th Revision). 78-95 betlar.
9. Ygual-Fernández, A., Cervera-Mérida, J. F., & Baixault-Fortea, I. (2020). Differential diagnosis of speech disorders in childhood. Revista de Logopedia, Foniatría y Audiología, 40(1), 31-41.
10. Ziegler, W., & Ackermann, H. (2021). Neuromotor speech disorders: Pathophysiology, assessment, and management. In Handbook of clinical neurology (Vol. 185, pp. 241-258). Elsevier.